

FRIDO MANN gimė rašytojo Manno šeimai emigravus į Kaliforniją, po Antrojo pasaulinio karo persikėlė į Europą. Studijavo muziką Ciuriche ir Šv. Cecilijos konservatorijoje Romoje, katalikų teologiją ir psichologiją Miunchene ir Miunsteryje. Ilgus metus dirbo psichiatrinėje ligoninėje ir akademinį darbą Vokietijos universitetuose, buvo kvietinis dėstytojas Prahoje. 1985 m. paskelbė pirmąją literatūros kūrinį „Profesorius Parsifalis“, 1992 m. išleido „Der Infant“, 1994 m. „Terezkn“, kuris, režisuotas Georgo Taborio, buvo parodytas Vienos akademiniam teatre ir apdovanotas Ciuriche. o 1999 m. pasirodė pirmasis tarpkultūrinės romanų serijos tomas „Brasa“. Tuo pat metu įsteigė tarptautinių kultūrinių susitikimų centrą Paraty Brazilijoje. Po septynių romanų 2008 m. pasirodė autobiografija „Amerikietiški kalneliai“, romaną „Babylon“ išleido Rowohlt leidykla. 2009 m. rugpjūtį tuometinėje Europos kultūros sostinėje Vilniuje įvyko multimedijų projekto „Flood“ su Vladimiro Tarasovo muzika premjera.

Prasidainavimas: muzika „Tylos slėnyje“

FRIDO MANN

1998 metų liepos 26 diena. Po lėtai slenkančiais debesimis, tarp medžių, per dygia žole apaugusią smėlingą žemę traukiu į didelį dešimtį dienų trukusio Thomo Manno festivalio baigiamąjį renginį vakare. Koncertas vyks po atviru dangumi, 60 metrų aukščio Parnidžio kopos papėdėje – pačiame žvejų kaimelio Nidos gale, lietuviškoje Kuršių nerijos dalyje. Nuo apžvalgos aikštelės kopos viršūnėje atsiveria didinga didžiausio Europoje keliaujančių kopų masyvo panorama, vadinamasis Tylos slėnis. Toliau plyti smėlis, pakrantės miškas, Baltijos jūra ir marios. Pilkai purpurinėje vakaro prieblandoje tankiai apžėlusios kopos su stačiais mediniais laipteliais kontūrai vis labiau blanksta. Takais per smėlį į renginio vietą būriais plūsta žmonės, tai suteikia iškilmingumo vakaro tylai.

Netrukus pasiekiu didelę atvirą aikštę. Šalu, šiandien šalta netgi pagal lietuvišką supratimą. Aikštės gale balta medžiaginė atvira palapinė, joje scena. Scenoje matau kėdes su natų pultais, dar mušamųjų bateriją ir klavesiną. Priešais palapinę sustatyti mediniai suolai, ant jų jau susėdę daug megztiniais ir striukėmis apsikūtojusiu lankytojų. Programoje – Haydno oratorija „Pasaulio sutvėrimas“ su Kauno kameriniu orkestru, choru iš Kauno, jo dirigentu ir trimis žymiais Lietuvos solistais.

Dabar, vakare, čia oras net nevirpteli. Garso technikui paskutinį kartą scenoje patikrinus stiprintuvus ir mikrofonus prie galinės palapinės sienos, po dideliu užrašu „Tomo Mano festivalis“ išsirikiuoja choras. Prieš juos

vietas užima orkestro muzikantai. Greit stoja tylą, publika susikaupusi žvelgia į priekį. Paskui keliais laipteliais į ryškiai apšviestą sceną pakyla dirigentas ir trys solistai. Dirigentas atsistoja priešais orkestrą, solistai – abipus jo, dirigentas pakelia batutą. Pasigirsta galingas pradžios unisono – chaoso vaizdinys prieš pirmąją kūrimo dieną. Iš palapinės garso piltuvėlių tarsi į laisvę veržiasi gausi disonansų chromatika. Man atrodo, kad tas tariamas belaikiškumas ir gausėjanti sutemos vis labiau dera prie dangaus virš mūsų begalybės ir prie plataus ir tarsi užkeikto kraštovaizdžio – siauros, tarp dviejų vandenių įspraustos Kuršių nerijos smėlio juostos.

Po dramatiško *Chaos* viskas vėl nurimsta. Chorui apdainuojant naujo pasaulio atsiradimą pasitraukus tamsos jėgoms, aš, tarsi pasklandęs, pažvelgiu vėl leidžiuosi ant tvirtesnės žemės. Baigiantis įtampa pakrautam tik devynis taktus trunkančiam *Šviesos atsiradimui*, kuris sodriai ir intensyviai kyla nuo *pianissimo* iki spinduliuojančio choralo *fortissimo*, nevalingai pažvelgiu į dangų. Ten dabar, tarsi pagal užsakymą, spingsi pirmosios žvaigždės. Pirmosios dalies pabaigoje į mane sugrįžusi ramybė leidžia aiškiai pajusti, kad šiame tapybiškame, trapiame žemės lopinėlyje susigrąžinsiu dvasinę pusiausvyrą.

Antroje kūrinio dalyje drastiškai ir humoristiškai vaizduojamas gyvenimo žemėje ir vandenyje, o galiausiai, septintąją dieną, ir žmogaus kūrimas. Skambant padėkos chorui su didžiąja dviguba fuga *Užbaigtas didysis kūrinys* mano žvilgsnis vėl nukrypsta viršun į dangų. Dabar jis nusagstytas tūkstančiais žybsinčių žvaigždžių, kurias, regis, galėtum ranka pasiekti, tokias išvydau už kopos viršūnės jau per pirmąjį apsilankymą prieš metus per naktinę išskylą į Tylos slėnį, o šiaip esu matęs Pietų Europoje, Afrikoje ar Brazilijoje. Tas virš nerijos atsiveriantis nuostabiai gražus dangus, kuris ne traukia kaip bedugnė, o kelia, dabar man atrodo kaip milžiniška knyga, bent jau taip pat galingai atskleidžianti man Dievo kūriniją, kaip ir dangun kylanti muzikos giganto Haydno muzika, bylojanti apie biblinį pasaulio sukūrimą, ir kelios psalmės.

Paskui einanti trečioji dalis, kurios veiksmas vyksta tik rojuje be uždrausto vaisiaus, pažinimo medžio, žalčio, nuodėmės, Dievo baismės ir išvijimo, man smarkiai nusileidžia pirmosioms dviem dalims. Vien tik apie amžiną harmoniją, apie stebuklus ir išganymą bylojančios Adomo ir Ievos išmintys tame palaimingajame rojuje ne taip jau tinka šitam Žemės kampeliui. Tai neleidžia man pamiršti, kokie dramatiški istorijos sukūriai

užgriūdavo šį Žemės lopinėlį – paskutinį sykį permainingame xx amžiuje ir kad laikai nuo to žaismingai ir linksmai apie *Pasaulio sutvėrimą* pasakojančio muzikos kūrinio atsiradimo protą ir apšvietą pabrėžiančiame XVIII a. apskritai iš esmės pasikeitė. Tačiau tai jokių būdu nesumenkina puikios minties – po atviru vakaro ir nakties dangumi kaip didelio muzikos festivalio kulminaciją ir pabaigą pateikti būtent šį puikiai atliekamą kūrinį.

Ta proga, kad Goethe's draugija 1929 m. rugpjūtį pakvietė skaityti paskaitą Karaliaučiuje, Thomas ir Katia Mannai su jauniausiais vaikais Elisabetha ir Michaeliu kelias savaites praleido Semboje – Baltijos jūros kurorte Raušene. Mannas nebuvo sužavėtas tuo dabitišku masiniu kurortu. Parekomėdavo jaunam Austrijos konsului Bernhardui Kochui, paskutinėms atostogų dienoms jis nuvyko į nelabai toli, Lietuvoje, esančią Nidą, iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos priklausiusią vokiškam Klaipėdos kraštui.

Nerijos kerai ir salą primenantį jos geografinę padėtį – pusiaukelėje tarp Berlyno ir Sankt Peterburgo – traukė tokius mokslininkus kaip Wilhelmas von Humboldtas bei Rytprūsių rašytojus Ludwigą Passarge ir Walterį Heymaną. XIX a. pabaigoje Nida buvo žvejų ir kurortinis kaimelis tarp miškų ir kopų – su keliais viešbučiais ir užieigomis, bažnyčia, mokykla ir vaistine. Kultūrinis centras buvo prie idiliškų marių esantys mecenato Hermanno Blode's svečių namai. Čia buvo apsistoję daugiau kaip šimtas Karaliaučiaus akademijos dailininkų iš Berlyno ir Drezdeno, atsirado tikra menininkų kolonija, savotiška rytų Vorpsvėdė. Tarp jų buvo Lovisas Corinthas, kuris apie 1893 m. čia nutapė Naujojoje Pinakotekoje Miunchene eksponuojamas *Nidos žvejų kapines*. Vėliau prisijungė grupės *Die Brücke* tapytojai Maxas Pechsteinas ir Karlas Schmidt-Rottluffas bei Oskaras Mollis, bet ypač svarbus buvo Ernstas Mollenhaueris, kuris 1920 metais tapo Blode's žentu, o po jo mirties 1934 m. kartu su žmona šeimininkavo svečių namuose.

Vokiečių ekspresionistus žavėjo apylinkių šviesa ir spalvos, nuo švytinčios dangaus žydrinės iki marių su begale mėlynų atspalvių, ir turtingi nerijos motyvai: namai su mėlynai dažytais kraigais ir langais bei ties kraigu sukryžiuotais arklūkiais, kaimiečių daržai už žaginių tvorų, svirtiniai šuliniai, žvejų tinklai ir kuršių kapai, iš tolo šviečiantys gėlių gausybe. Dieną dirbė ateljė atvirame ore, vakarais dailininkai susirinkdavo padiskutuoti apie meno problemas, šviečiant žibalinei lempai ilgoje dengtoje Blode's verandoje su nuostabiu vaizdu į marias ar Blode's užieigos menininkų kampe.

Blode buvo specialiai įrengęs ateljė, kurią protarpiais nuomodavo Pechsteinui arba Molliui. Užėiga netrukus atrodė kaip galerija, mat Blode buvo uolus kolekcininkas ir leisdavo paveikslais užsimokėti už valgi ir pastogę. Karlas Schmidt-Rottluffas iš savo kūrinių paliko mums dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą Nidoje nutapytus paveikslus, pavyzdžiui, *Landschaft mit Leuchtturm* („Peizažas su švyturiu“), *Three Nudes – Dune Picture from Nidden* („Trys nuogalės – Nidos kopose“) ir *Sun over Pine Forest* („Saulė virš pušyno“), o Maxas Pechsteinas – trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių *Fischerboote* („Žvejų valtys“), *Fischerbucht* („Žvejų įlanka“) ir *Fischer III* („Žvejai III“) – akvarelė ir piešinys tušu. Ernstas Mollenhaueris dar 1962 m., prieš pat mirtį, iš atminties nutapė „Uostą Nidoje“ ir „Hermanno Blode's namą Nidoje“. Vokietijos Reichui 1939 m. susigrąžinus Klaipėdos kraštą, Mollenhauerio kūriniai buvo paskelbti „iškrypusiais“, o jam pačiam uždrausta tapyti ir dalyvauti parodose. Vis dėlto Mollenhaueriui pavyko užkirsti kelią, kad jo kūriniai ir visa Blode's kolekcija netaptų „paveikslų puolimo“ auka. Tačiau Mollenhaueriui pasitraukus į Vakarus, sovietų kariuomenė 1945 m. sausį ar vasarį kolekciją, taip pat ir jo paveikslus, sukūreno pirtyje.

Blode's svečių namuose apsistojo ir Thomas Mannas su šeima. Po kelių dienų jiedu su Katia, tikriausiai pasidavę „vietinio“ Ernsto Mollenhauerio įtakai, nusprendė statytis vasarnamį. Iš pradžių jiems labai patiko vieta Didžiosios kopos papėdėje, kurią vadino „Portofino įlanka“, tačiau Mollenhaueris atkalbėjo sakydamas, kad ten prastas gruntinis vanduo ir daug uodų, tuomet jie pasirinko kitoje kaimo pusėje esančią aukštumą keistu pavadinimu „Uošvės kalnas“ ir pasakiška marių panorama. Vasarnamis Tiolece jau prieš dvylika metų buvo parduotas. Nors Nida buvo ir nepraktiškai toli nuo Miuncheno, keliaujant teko dvi naktis praleisti traukinyje – važiuoti į Berlyną, o iš ten – į Karaliaučių, paskui traukiniu ar taksi į Krantą, o galiausiai laivu į Nidą. Tačiau panašu, kad Thomui Mannui lemiamas buvo ypatingas Tonio Kriogerio derinys – šiaurietiškas ir itališkas žavesys, vokiška ir rusiška įtaka, dieviška ramybė ir įsivaizduojama begalybė šią daugiaprasmę niekieno žemę su dvigubu krantu, nepaisant čia pat esančios Vokietijos sienos, tikriausiai pavertė prieglobsčiu, gal ir savotiška iki-emigracija iš jau griūvančios Vokietijos Respublikos, kur politika vis labiau niaukstėsi. Be to, šis kampelis buvo gana toli nuo Hidenze's, kur karaliavo konkurentas Gerhardas Hauptmannas. Turėjo reikšmės ir palanki pirkimo kaina lietuviška valiuta.

Panašu, kad šis ant aukštumos virš vandens pastatytas namas paveikė visų vėlesnių rašytojo namų iki pat jo gyvenimo pabaigos pasirinkimą. Kiusnachtas, Pacifik Paliseidasas, Erlenbachas ar Kilchbergas – visur domino vaizdas į ežerą ar į jūrą. Netgi iš „Vilino“ prie Štarnbergo ežero, kur trečiojo dešimtmečio pradžioje rašytojas mėgdavo pasitraukti, kad galėtų netrukdomas dirbti (jo „pelės urvelis“ Feldafingere), irgi vėrėsi vaizdas į ežerą. Įdomu, o šito Thomas Mannas nežinojo, kad ir jo motinos tėvų namai Brazilijoje buvo tiesiai virš Atlanto vandenyno pakrantės, su idilišku vaizdu į salomis nusėtą tropinę Rarary įlanką.

Jauniausioji Thomo Manno dukra Elisabeth daugiau kaip po septyniasdešimties metų prisimena: „Jau pirmasis apsilankymas tame niekur nuo gamtos nenuitolusiame kaime, kur nebuvo automobilių, į kurį iš uosto parveždavo arkliais kinkomas vežimas ir kur nebuvo elektros – pirmoji Nidos elektrinė pastatyta vienu metu su mūsų namu, – kur vakarieniaujant Blode's svečių namų terasoje stikliniais langais jaukiai švietė aliejinė lemputė, buvo kerintis... Pasivaikščiojimai laukinio grožio pakrante; iškylos į didžiąsias keliaujančias kopas ir briedžių pažiūrėti, pirmasis „itališkas vaizdelis“ nuo Uošvės kalvos, kur kitais metais turėjo stovėti mūsų namas, buvo nepamirštami, tuo turbūt paaiškinamas ir mus, vaikus, apėmęs susižavėjimas tokiu greitu mūsų tėvų sprendimu būtent ten statytis namą.“

Praėjus vos keliems mėnesiams po sprendimo statydintis savo vasarnamį, Ernstas Mollenhaueris laišku pranešė Thomui Mannui, kad derybos su girininkija dėl žemės sklypo nuomos 99 metams buvo sėkmingos ir architektui iš Klaipėdos Herbertui Reismannui ką tik užsakyta suprojektuoti namą ir baldus. 1930 metų liepos 16 dieną šeima galėjo įsikelti į kaimiškai paprastą, tačiau pagal tenykščius mastelius labai patogų namą – su solidžiais baldais, židiniu, gramofonu, radiju, o vėliau ir telefonu. Kartu su Katia ir Thomu atvažiavo dvidešimtmetė Monika, vienuolikos ir trylikos Michaelis ir Elisabeth bei virėja su sūnumi. Vos prieš keletą mėnesių Nobelio premija pagerbtojo atvykimas, pasak Katios ir Thomo pasakojimų, sukėlė tikrą žmonių antplūdį prie Nidos prieplaukos. Ir važiuojant Blode's atsiųsta karieta į naujai įrengtus namus, kuriuos vietiniai netrukus praminė „dėdės Tomo trobele“, gatvės pakraščiuose susirinkę kaimo gyventojai džiūgaudami sveikino atvykusiuosius kaip monarchus.

Thomo Manno dienoraščių apie tris šeimos praleistas vasaras – nuo 1930 iki 1932 – nėra, jis 1945 m. sudėgino juos emigracijoje Amerikoje. Tačiau

daug pasakojimų, taip pat ir paties rašytojo, Thomas Sprecheris surinko į specialių *Marburger Magazine* priedą *Alles ist weglos. Thomas Mann in Nidden* („Nei kelio, nei takelio. Thomas Mannas Nidoje“). Iš čia sužinome, kad Nidoje Mannui atostogų nebuvo; ir ten jis beveik nekeisdamas laikėsi savo griežtos, į darbą sutelktos dienotvarkės. Šito šeima turėjo griežtai paisyti. Rašytojo nevalia buvo trukdyti nei dirbančio, nei per popiečio miegą. Po pusryčių prieš tai trumpai pasivaikščiojęs miške, jis kelias valandas rašė mansardoje su vaizdu į marias – pirmiausia „Juozapą“. Toks pat punktualus kaip ir Immanuelis Kantas Karaliaučiuje atlikdamas savo dienos darbus, jis tarp vienuoliktos ir dvyliktos eidavo prie jūros, kur jau buvo jo šeima, ir toliau dirbdavo pavėsinėje. „Paplūdimys patogumu nepasižymi. Tik mes turime pavėsinės, visi kiti stato smėlio pilis“, – pasakojo jis paskaitoje „Mano vasarnamis“, kurią 1931 m. skaitydavo Miuncheno *Rotary* klube. Popiet skaitydavo arba ranka rašydavo laiškus, arba diktudavo Katiai, o ji vakarais juos perrašydavo mašinėle. Elisabeth dar ilgai tai prisimindavo: „Vaikystėje dažnai užmigdavau girdėdama rašomąją mašinėlą. Vėliau gyvenime [...] užmigdama įsivaizduodavau, kad girdžiu kaukšint rašomąją mašinėlą. Tai buvo toks raminantis garsas“, – vėliau pasakojo ji.

Popiet neretai būdavo ir svečių: žurnalistai, kai kurie iš toli. Kartą apsirodė moksleivių grupė iš Švėkšnos miestelio. Lietuviai gerbėjai pasveikino rašytoją deklamuodami ir dainuodami. Neretai atsirasdavo ir fotografai Isenfelsas ir Krauskopfas, jų nuotraukas šeima naudodavo ir kaip atvirukus: visi name ar prie namo terasoje arba karietoje, namų šeimininkas kapitono švarku ir kepure arba su chalatu ir cigarete paplūdimyje. Vietiniai vaikai į namą atnešdavo parduoti miško uogų. Vakarais, kaip ir namuose, klausydavosi muzikos. Kaime Thomą Manną galėdavai pamatyti nedažnai. Pirkinių eidavo Katia. Ji pasakojo, kad jos vyras iki pat paskutinės vasaros čia nepažino lietuviškų pinigų.

Vakarienė restorane „Seklyčia“ („sėklų kamara“) nedideliame mediniame name su vaizdu į Parnidžio kopą per Brazilijos kultūros dienas 1998 metais. Tos prie marių esančios įstaigos savininkė, kuri tuo metu buvo ir Neringos vicemerė, sutiko visus vakarus maitinti svečius iš Brazilijos su sąlyga, kad jie restorane surengs bent vieną pasirodymą. Šiandien jau vienas paskutinių vakarų. Iki šiol kviestieji vis atidėdavo savo specialų pasirodymą. Ne tik dėl to, kad jie nelabai žino, ko čia reikia, ir nelabai skuba nuspręsti,

kaip ir kada tai atlikti. Kiekvieną vakarą jie nelabai sklandžiai reiškia savo nepasitenkinimą tikrai mažomis monotoniškų ir nelabai skanių įprastinių patiekalų porcijomis.

Šiandien, atrodo, pasiektas maisto kokybės dugnas. Kolektyviniame valgiaraštyje įrašyti vadinamieji cepelinai – lietuvių nacionalinis patiekalas, dabar jau patiekiamas ir kaip greitmaistis turistams. Tai lašiniaiš įdaryti bulviniai kukuliai padaže iš taukų ir spirgų su trupučiu svogūnų. Nors sėdintieji prie stalo per anas vakarienes akivaizdžiai nepasisotino, atnešus valgį visi pasibjaurėję žvelgia į balkšvus pailgus riebius kukulius lėkštėse ir paknebinę palieka.

„Aš visiškai nesuprantu, kodėl žmonės čia tokie vargšai, kad tiek mažai turi valgyti, jei jų namai taip gerai pastatyti, o jų automobiliai ir parduotuvės atrodo tokie elegantiški ir turtingi“, – kažkada prasitaria medžio drožinėtojas iš Fortalezos. Mėginu jam aiškinti, kad vargingesniuose Šiaurės rytų Europos kraštuose, ypač žiemą, svarbiau gerai įrengti namai, o ne valgis, ypač jei palygintume su maisto gausa Brazilijoje, kurią pastebėsi iš dažniausiai milžiniškų porcijų jų restoranuose.

Nepaisant tebesitęsiančio nusivylimo dėl valgio, ir šiandien daug juokiamasi ir daug šnekama, kartais paleidžiant sąmojų ir apie čionykštį aptarnavimą. Kai staiga pakilus Titanei pasigirsta keli jos dainos taktai, man – o turbūt ir restorano personalui – ne visai aišku, gal čia pirmas bandymas pradėti tą sutartąjį kiek pavėluotą specialų pasirodymą.

Kažkada ateina padavėja nurinkti indų. Nustebusi žvelgia į beveik nepaliestą valgį, paskui nuneša lėkštes. Jos mina aiškiai nepatenkinta.

Čia prisimenu, kaip šiandien per pusryčius viešbutyje vienas brazilas gana skeptiškai rodė varškės pyragaičius rašytojo Joao Silverio Rrevisono lėkštėje, klausdamas jo, ar jie valgomi.

„Na jau, nuo jų nemirsi“, – toks buvo lakoniškas atsakymas.

Šio ypatingo festivalio pabaiga ir kulminacija Nidoje buvo dar vienas Titanės grupės pasirodymas, šįsyk Thomo Manno namelyje. Patalpų čia negali lyginti su kultūros centro scena, tačiau *musica popular brasileira* čia yra ypatingas įvykis, ne tik publikai, bet ir atlikėjams. Pasirodymai vyksta į terasą atidarytoje verandoje, kuri dar ankštesnė dėl į galinę sieną atremto fortepijono. Publika lauke, pilnoje terasoje ir kitoje pusėje su veranda besiribojančiame kambaryje susidomėjusi laukia svečių iš Brazilijos pasirodymo.

Ant visų sienų name vis dar matai akvareles iš Paraty, o virš publikos galvų buvusioje svetainėje ir valgomajame tebekaba „literatūra ant virvelės“. Dar tą pačią popietę Titanė ir jos grupė repetavo šitame kambaryje tarp ant molberto pastatytos beveik žmogaus dydžio Thomo Manno nuotraukos ir buvusio virtuvės langelio.

Tada prasideda pasirodymas. Programa truputį skiriasi nuo rodytos Nidos teatre ir gretimo miestelio Juodkrantės kultūros centre. Šįsyk dėmesio centre *choro* arba *chorinho* – XIX a. Rio de Žaneire atsiradęs muzikos stilius, sambą primenantis polkos, valso ir afrikietiškos atvežtų vergų muzikos susiliejimas. Sėdėdamas terasoje labai greit pajuntu, kad Titanė ir jos grupė kaipmat įtraukia publiką. Dauguma jos, ir tai mane nustebina, yra lietuviai. Iš vokiečių nostalgijos turistų, kuriuos prieš tai vykusiame Thomo Manno festivalyje matei visur, brazilų liaudies muzika susidomėjo tik vienas kitas. Tarp lietuvių – daug jaunų klausytojų ir mamų, nešinių mažais vaikais. Jie nenuleidžia spindinčių akių nuo šiandien ypač laisvo ir spalvingo Titanės muzikinio pasirodymo su aistringais šokiais apie pianiną prie sienos, greitai ir meistrišku akompanimentu pirštais. Ypatinga, intymiai šeimyninė aplinka muzikantus čia, regis, kaitina smarkiau nei ligtolinėse programose Neringoje. Prie beveik magiškos nuotaikos prisideda ir intensyvi vakaro žaros virš marių šviesa, ypač – tarp tamsių medžių vakarų pusėje švytin-tis dangus. Ant nuo terasos besileidžiančio šlaito mirksi dešimtys žolėje tolygiai išdėstytų vėjo žibintų.

Klausytojai namo viduje jau atsistojo iš savo vietų ir grūdasi kuo arčiau verandos, o eilė prieš juos susėdusių vaikų nenuleisdami akių žiūri į keis-tus muzikantus.

Man, jau prasidėjus nakčiai iš tamsos stebinčiam gyvai linksmą vyksmą ryškiai nušviestoje verandoje, atrodo, kad Thomo Manno namas jau visą šį vakarą, ne, jau ne pirmą dieną, pasinėręs į naują, stiprią spalvą, tarsi čia, lietuviškame vasarnamyje, labai pavėluotai pas savo sūnų vokiečių svečiuo-tųsi jo motina brazilė.

Liepos saulė ryškiai šviečia ant Thomo Manno namelio terasos, žmonės slepiasi už saugančių tamsių akinių. Prie kavai padengto stalo rinktinė grupė laukia apsilankant Klausio Kinkelio ir Lietuvos, Latvijos bei Estijos užsienio reikalų ministrų. Prieš kelias valandas, 1998 m. liepos 16 d., vidu-dienį, prie Nidos savivaldybės Vokietijos užsienio reikalų ministras atidarė

antrąjį Thomo Manno festivalį. Paskui „didysis ketvertukas“ susitiko konsultacijų – tartis dėl vizų prievolės panaikinimo tarp Vokietijos ir trijų Baltijos respublikų. Vyko pirmasis pokalbis apie Baltijos šalių priėmimą į Europos Sąjungą bei NATO pratybas Baltijos jūroje – vėliau bus rengiamos reguliarios konsultacijos, artimiausios vyks Vokietijoje.

Kaitriai saulei pagaliau pakrypus žemyn, keliuke link namo pasirodęs lauktasis mikroautobusas sustoja aikštelėje prie sklypo. Išlipę keturi impozantiški užsienio reikalų ministrai falanga eina prie namo. Ten juos pasitikusi ponija Jonušienė ir jos darbuotojos nuveda prie stalo terasoje.

Mane pasodina prie stalo, prie kurio sėdi ir užsienio reikalų ministras Kinkelis. Netrukus užkalbinu jį apie atidarymo kalbą iš savivaldybės balkono, kurioje jis sakė vokiečių kalbos abitūros egzamino rašinį rašęs apie Thomą Manną. Jis pasakoja apie mokyklinius laikus gimtajame Hechingeno miestelyje Švabijoje. Sako, kad jo tėvas draugavo su vyriausiojo VDR šnipo Marko Wolfo tėvu gydytoju ir rašytoju Friedrichu Wolfu. Paskui prisimena, kaip būdamas mažas berniukas paskutinėmis karo savaitėmis turėjęs nešioti maisto korteles į urano tyrimo reaktorių rūsyje mokslininkams von Laue, Heisenbergui ir Hahnui. Pamini, kad tuomet maždaug septyniasdešimtmetis Maxas von Laue jau sirgo Bechterevo liga. Tada atsisojęs juokdamasis pamėgdžioja beveik iki žemės sulinkusią jo eiseną. Vėl atsisėdęs nei iš šio, nei iš to, su žemvaldžio gestu, sušunka kitiems stalams ir už terasos pievelėje esantiems asmens sargybiniams taip garsiai, kad net nesmagu: „Žiūrėkit, šalia manęs sėdi Thomo Manno anūkas.“ Labai norėčiau prasmegti skradžiai žemę. Tarsi maldydamas pats save, o gal norėdamas jam atkeršyti, galvoju apie tai, kad vos po poros mėnesių Vokietijoje bus Bundestago rinkimai ir kol kas viskas byloja apie tai, kad vadžia neišvengiamai keisis.

Prieš saulei pasislepiant už aukštų pušų miško pusėje dar greit nusifotografuojama kartu su visais keturiais ministrais pievelėje. Paskui jie vėl sulipą į mikroautobusą ir išvažiuoja.

Berlynas, 1930 m. liepos 15 d. Thomas ir Katia Mannai kartu su trimis jauniausiais vaikais ir virėja bei jos sūnumi naktiniu traukiniu išvyksta į Karaliaučių. Jie keliauja į Nidą, kur rytoj įsikels į ką tik pastatytą namą. Per teritoriją, kadais vadintą Vakarų Prūsija, jie važiuos 1920 m. po Versalio sutarties nuo Vokietijos Reicho atskirtu Lenkijos koridoriumi. Nors šeima

dar iš praėjusios vasaros prisimena, kad koridorius atima daug laiko ir kantrybės, skirtingai nuo daugelio kitų, nusprendžia nekeliuoti aplinkkeliu – laivu iš Svinemiundės į Piliavą. Traukinys gana tuščias. Vėlyvą nakties valandą jis pasiekia Vokietijos pasienio stotį Konicą. Ten stovima labai ilgai, mat prieš važiuojant koridoriumi vokišką lokomotyvą ir vokiečių traukinio personalą reikia pakeisti lenkiškais. Paskui traukinys plombuojamas. Toliau, mažiausiai 30 kilometrų važiuojant Lenkijos koridoriumi, negalima atidarinti langų, o nuo to dar sunkiau, kai tvyro toks tvankus vidurvasario oras. Prisideda dar ir tai, kad pasienio stotyje lenkų kareiviai su šautuvais prie pečių užšoka ant vagono laiptelių ir važiuojant iki kitos stoties visą laiką laikosi už kupė lango. Dėl to dauguma keleivių pasipiktinę užtraukia užuolaidas. Prie kitos sienos ties Marienburgu traukinys atplombuojamas, vėl atsiranda vokiškas lokomotyvas ir vokiškas personalas, užuolaidos atitraukiamos, o langai atidaromi. Po dar vieno varginančiai ilgo sustojimo Marienburge suaugusiųjų ir neramiai miegančių vaikų palengvėjimui toliau kelias valandas važiuojama per vokišką teritoriją į Karaliaučių.

Bernau prie Berlyno, 1998 metų spalio pradžia. Iš Berlyno Zoologijos sodo stoties atvažiuau iki šios persėdimo stoties, ketindamas 23 val. iš Lichtenbergo stoties Berlyne atvažiuojančiu traukiniu toliau keliauti į Kaliningradą. Jau išlipant Bernau man kažkaip baisu. Nors stotis yra vos 20 kilometrų į šiaurės rytus nuo Berlyno centro, atrodo, kad esu jau kažkur toli Rytų Europoje. Stotis, išskyrus požeminę perėją, neapšviesta, pastatų būklė baisi. Naktį kaip sunkią šaltą kempinę merkia įkyri dulksna. Perone – tik lenkiškai arba rusiškai šnekantys keleiviai, tarp jų apkūnios, prastai apsirengusios garsiai plepančios ir besijuokiančios moterys su sunkiais turgaus krepšiais bei labai neaiškiai atrodantys vyriškiai, grėžiantys ir nepatikliai baimingi jų žvilgsniai leidžia man spėti, kad tai kontrabandininkai.

Paskui mane suklaidina informacija ant lentos perone, kad greit atvažiuosiantis naktinis traukinys vyksta ne į Kaliningradą, o į Gdynę Lenkijoje. Negi ten bus galutinė naktinio traukinio stotis? Išsigandęs skubu iki artimiausio po stiklu iškabinto Vokietijos geležinkelių tvarkaraščio. Čia irgi parašyta: Gdynė. Piešinyje su žaliai dažytais numeruotais vagonais parodyta, kaip jie sukabinti. Su palengvėjimu pamatau kitaip pažymėtą miegamąjį vagoną, po kuriuo mažutėmis raudonomis raidelėmis parašyta „Kaliningradas“, tiesa, yra dar vienas papildomas skaičius, o šalia

paaikškinimas: „Tik vasarą, ne kasdien.“ Dabar mane tikrai apima baimė. Gal mano kelionė baigsis penktą ar šeštą ryto manevriniame kelyje Gdynėje? O kaip aš pateksiu į Kaliningradą?

Su savo bagažu bėgu požemine perėja, nelabai turėdamas vilties kur nors rasti veikiantį informacijos langelį. Ten, apačioje, iš tiesų tik tamsūs langai, užrakintos durys ir plakatai ant besilupinėjančių balintų sienų, siūlantys atostogas saulėje. Vėl bėgu iš po stogo į tamsią dulksną, šįsyk į erdvią aikštę priešais stotį. Gatvėse – jokio žmogaus. Tik keli langai šalia esančiuose blokiniuose namuose silpnai apšviesti, kai kurie melsvai, kiti rausvai. Greit suku atgal. Kol įvažiuos traukinys su miegamuoju vagonu ar be jo į Kaliningradą, dar liko kankinamos dvidešimt minučių.

Peronas pamažu pildosi. Keli niūrūs vyriškiai ir pleprios moteriškės, kurių laiką dingę, staiga vėl atsirado. Pagaliau iš tamsaus rūko išniręs traukinys šnypšdamas įvažiuoja į peroną ir galiausiai sustoja pūsdamas garą ir garsiai spiegdamas. Kadangi skirtingai, nei parodyta vagonų išdėstymo schemeje, miegamojo vagono traukinio priekyje nėra, panikuodamas skubu su bagažu palei visą traukinį į kitą galą. Pagaliau. Miegamasis vagonas. Greta jau atidarytų durų kreivai kybo lentelė su palengvėjimą suteikiančiu užrašu „Kaliningradas“. Iškart paduodu greta durų stovinčiam palydovui savo bilietą ir įlipu į traukinį.

Kadangi viduje vagonas gerai apšviestas, iškart pamatai, koks jis nušiuęs: dėmėti kilimai, nubraižytos kupė durys ir apglamžyta palydovo uniforma. Garsiai ir stačiokiškai užkalbinęs lenkiškai, jis nuveda mane į kupė. Ten jau sėdintis ponas apvaliu veidu, plonais šviesiais plaukais ir nikeliuotais akiniais maloniai su manimi pasisveikina, jis atrodo tvarkingas ir inteligentiškas. Vokiškai kalba nepriekaištingai, nors ir su stipriu slavišku akcentu. Paklausia manęs, kur norėčiau miegoti – viršuje ar apačioje. Pasirenku viršų, nes taip man atrodo saugiau. Kadangi kupė tokia ankšta, kad viduj, ypač pastačius bagažą ir atvertus staliuką, vos gali apsisukti, tenka susitarti, kuris pirma gulsime ir kelsimės. Kadangi mano bendrakeleivis išlips jau Gdanske, jis kelsis anksčiau už mane, tad ir miegoti eis pirmiau, o aš tuo tarpu palauksiu koridoriuje.

Praėjo maždaug valanda po to, kai aliuminio kopėtėlėmis užlipau į savo gultą, tebeguliu nemiegodamas, kai traukinys sustoja pirmą kartą. Tada į kupė duris beldžiasi. Tai muitinės ir pasų kontrolė prie Vokietijos–Lenkijos sienos. Netrukus traukinys vėl pajuda. Visą naktį bergždžiai mėginu

užmigti. Prašvitus iš lovos pakyla mano bendrakeleivis, nusiprausia, apsirengia ir išeina iš kupė, tačiau savo bagažą palieka prie durų. Aš irgi nusileidžiu žemyn, atitraukiu užuolaidą ir žvelgiu į platų beveik neapgyventą kalvotą kraštą po pilkais sunkiais debesimis, su dažniausiai nekaip pastatytais namais, kreivomis apgriuvusiomis tvoromis, ganyklose žolę rupšnojantiomis karvėmis bei avimis ir būriais šešeiminkinių žąsų. Nusiprausęs ir apsirengęs suvalgau kažkur po prausimosi staliu rastą į celofaną supakuotą vatą primenantį ragelį su uogiene ir išeinu iš kupė pas vagono palydovą pasiimti nemokamą puodelį kavos.

Išeidamas koridoriaus lange pamatau kupė kaimyną, jis man maloniai linkteli. Netrukus įvažiuojam į Gdanską, jo kelionės tikslą. Laikydamas rankoje bagažą jis atsisveikina šelmiškai šyptelėjęs: „Linkiu malonaus laiko Kionigsberge.“

Kai aš po kelių dienų Klaipėdos prielaukoje įlipu į didelį keltą, plaukiantį į Sasnicą Riugeno saloje, lauke – auksinis ruduo. Itin skirtingų įspūdžių kupina kelionė iš Berlyno į Kaliningradą bei jo apylinkes toliau per Sembą – iš pradžių per rusišką nerijos dalį, o tada į Nidą – buvo tikras kontrastinis dušas emocijoms: skurdas ir turtai, neviltis ir tikėjimas ateitimi, sugriauta civilizacija ir gamtos grožis. Dabar laukia paskutinė kelionės atkarpa. Tai bus neįtemptas kokių 18 valandų pasiplaukiojimas jūra pro toli liekančias Lietuvos, Rusijos ir Lenkijos sausumos teritorijas.

Jau įlipdamas pastebiu, kad vasarą visad pilnas keltas šiuo metų laiku beveik tuščias. Automobilių denyje tik keli dideli sunkvežimiai. Spėju įsikurti kajutėje, ir keltas išplaukia. Iš saulės nušviesto denio žiūriu, kaip per išėjusią uosto įplauką plaukiam į atvirą Baltijos jūrą, kol krantas išnyksta, tada žvelgiu į šiandien beveik nejudančios ir tokios ramiamos tamsiai mėlynos jūros po dangumi be debesėlių tolį. Beveik vienas su knyga ir rašikliu atsisėdu saulės įšildytame denyje ir dirbu, kol ima temti. Tada nusileidžiu po deniu prie valgio išdavimo langelio. Ten stovi tik keli sunkvežimių vairuotojai. Naktis kajutėje visiškai rami, vos juntamai siūbuojant išmiegu iki ryto. Devintą ryto keltas prisišvartuoja Sasnice, jau po rūškanu apsiniaukusiu dangumi.

Ilgai važiuodamas traukiniu iš Sasnico į Berlyną, suprantu, kaip svarbu iš pradžių leisti susigulėti tiems daugybei kontrastingų išgyvenimų, patirtų nuo išvažiavimo iš Berlyno prieš keturiolika dienų. Per kiek ilgiau nei

metus jau keturis kartus labai įvairiomis aplinkybėmis lankiausi Lietuvoje, o dabar ir rusiškajame Kaliningrado eksklave. Dabar būtinai reikia ilgėlesnės pertraukos. Naujų patirčių atsiras jau greit, tikriausiai jau kitą vasarą.

Pakrantėje šiuo metų laiku, nepaisant plieskiančios saulės, žmonių beveik nėra. Ties viena ant kopos viršūnės įsikūrusia dabar uždaryta pakrantės kavine nusileidžiu mediniais laipteliais ir baltu kaip sniegas smulkiu smėliu einu iki šiandien labai ramios Baltijos jūros kranto. Iš čia pastaraisiais metais droviai žvilgtelėjęs į vos už kelių kilometrų į pietus esantį sargybos bokštą ties Rusijos siena sukдавau pasivaikščioti priešinga kryptimi, taip toli, kaip tik norėdavau. Ne tik anuomet, dešimtojo dešimtmečio pabaigoje, einant su brazilu per tamsią miško bekele, bet ir šiaip, būnant taip arti tos sienos kažkur viduje kildavo kažkokia iracionali baimė. Šiandien daug nesvarstydamas nusprendžiu padaryti tam galą. Vėl pažvelgiu į tą rusų sargybos bokštą. Tada per jūros suplaktą smėlį nužingsniuoju jo link.

Kuo ilgiau einu ir kuo didesnis tampa tas sargybos bokštas, tuo mažiau žmonių paplūdimyje, o ir pakilimai į kopas ne tokie prižiūrėti, vis labiau laukiniai. Po pusvalandžio, jau būdamas visai netoli sargybos bokšto ir įžiūrėdamas į smėlį sukaltų medinių polių kontūrus, praeinu pro prie vandens sėdintį jauną vyriškį, kuris mane smalsiai nužvelgia. Kadangi jo apranga atrodo kariška, iš pradžių truputį sutrinku, kol pamatau, kad jis vilki atitarnavusius karinius marškinius, tikriausiai – Lietuvos kariuomenės, o šalia guli žvejo meškerė. Kiek toliau nejudėdami iki krūtinės vandenyje stovi keli vyrai žaliais guminiiais batais ir žvejoja tikriausiai žuvinguose pasienio vandenyse. Netrukus pasirodo, kad tie mediniai kuolai iš tikrųjų yra sienos stulpai. Bokštas dar nutolęs tiek, kad negaliu įžiūrėti, ar kas nors jame budi. Tie trys stulpai apsukti kopos papėdėje prasidedančia spygliuota viela, kuri baigiasi ties pat pakrante. Ant vidurinio stulpo pritvirtinta lentelė, kurioje parašyta STOP ir lietuviškai STOK, be to, dar VALSTYBINĖ SIENA vokiškai, lietuviškai ir rusiškai. Nuėjęs prie užtvaros apsidairau. Tada iš pradžių viena koja, o paskui ir antra, turbūt ne ilgiau kaip sekundei, įžengiu į rusų teritoriją – gal kokie dešimt centimetrų nuo sienos. Vėl grįžęs į Lietuvos teritoriją apžiūriu savo pėdų atspaudus rusų smėlyje kaip trofėjų. Tada pasuku grįžti atgal.

Pranešimas skaitytas 2012 m. liepos 16 d.

Iš vokiečių kalbos vertė Kristina Sprindžiūnaitė